

До питання специфіки лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи щодо встановлення ознак розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті

Олена Кумеда

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
сектор криміналістичних та психологічних досліджень, Сумське відділення, Націо-
нальний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.

М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6879-1388>, e-mail: olenakumeda@gmail.com

Сергій Науменко

кандидат юридичних наук, в. о. завідувача Сумського відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.

М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2167-4149>, e-mail: svhndise@meta.ua

*Порушено питання специфіки аналізу мовного матеріалу на предмет установлення
лінгвальних ознак розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті.*

Ключові слова: висловлювання; релігія; семантика.

Початок війни, особливо російське повномасштабне вторгнення, актуалізував лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу щодо встановлення в писемно-мовленнєвих та усно-мовленнєвих повідомленнях лінгвальних ознак розпалювання релігійної ворожнечі й ненависті або образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (ч. 1 ст. 161 Кримінального кодексу України, далі — *КК України*). Хоча вже 20 серпня 2024 року було ухвалено Закон «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», яким заборонено діяльність УПЦ МП та зупинено понад 339-річний вплив російської церкви на українську, однак правоохоронні органи продовжують фіксувати інформацію, спрямовану на підрив авторитету національної церкви України — ПЦУ КП.

Для експерта-лінгвіста може становити значні труднощі тлумачення тек-

стів з елементами богословської полеміки в річищі переважно православно-го віровчення; останнє, само собою, має свою ідеологію й оперує відповідним термінологічним інструментарієм (напр., *хіротонія / рукопокладання, євхаристія, апостольська спадкоємність, розкол, канонічність*), включно з дефініціями та коментарями, які удоступнено завдяки відповідній конфесійній літературі (енциклопедії, словники тощо). Тож ретельне вивчення окресленої проблематики з опертям на означену джерельну базу (в окремих випадках із залученням фахівців-релігієзнавців) у синтезі з лінгвальними ознаками досліджуваного матеріалу уможливилює його адекватний семантико-текстуальний аналіз.

Так, хоча спостереження, зокрема, над текстом «*Це напад на віру, права громадян та конституцію України. Це системна діяльність щодо*

знищення православ'я в Україні. У людей відбирають можливість ходити до храмів, які вони будували, утримували на свої власні кошти. їм нав'язують новостворений патріархат, у якому немає ні святості, ні правди. Творці цього патріархату знищують українську православну церкву не замислюючись про бога та віру. Їхня мета не порятунок душ, а захоплення майна, збагачення та отримання преференцій від влади» показало відсутність специфічної теологічної термінології, однак понятійно-змістове та лексико-семантичне потрактування негативних характеристик, застосованих щодо «новоствореного патріархату» і його «творців» — у ньому **«немає ні святості, ні правди»**, «творці цього патріархату знищують українську православну церкву не замислюючись про бога та віру. їхня мета не порятунок душ, а захоплення майна, збагачення та отримання преференцій від влади» — потребує апелювання до аксіології та концептуальних засад православ'я. Так, згідно з Біблійною енциклопедією архімандрита Никифора ¹, така чеснота, як *святість*, — важлива ознака Церкви Христової: «В понятти о Церкви Христовой необходимый признак ее составляет **святость. Церковь свята, потому что освящена Иисусом Христом** чрез Его страдания, чрез Его учение, чрез Его молитву и чрез таинства»; у цьому

ключі посестрою святості є правда: «В послании восточных патриархов о православной вере сказано:

«Несомненно, исповедуем, как твердую истину, что Кафолическая Церковь **не может** погрешать или заблуждаться, и изрекает ложь вместо истины; ибо Дух Святой, всегда действующий чрез верно служащих отцов и учителей Церкви, предохраняет ее от всякого заблуждения». Отже, поза сумнівами, адресант, відмовляючи «новоствореному патріархату» у таких важливих чеснотах, як *святість* і *правда*, дискредитує його, до того ж стратегія дискредитації містить наведену вище аргументацію, що увиразнює брак визначальних чеснот у відповідній церкви: «Творці цього патріархату знищують українську православну церкву не замислюючись про бога та віру, їхня мета не порятунок душ, а захоплення майна, збагачення та отримання преференцій від влади». Зокрема, «творці цього патріархату» нищать «українську православну церкву» без думок про найголовніше для християнина — «про бога та віру», замість рятувати душі вдаються до далеких від духовних — аморальних дій. Останнє репрезентовано таким риторичним прийомом, як антитезою, що її граматично реалізовано поєднанням заперечної частки **не** та протиставного сполучника **а** (**«не порятунок душ, а захоплення»**), тим самим адресант знівелював чи не

¹ Назване джерело залишається авторитетною працею (уперше видано в 1891—1892 рр.) як для представників УПЦ (Української православної церкви), так і ПЦУ (Православної церкви України); іншою подібною запитаною є *Енциклопедія Брокгауза* (1960), популярним є також *Полный православный богословский энциклопедический словарь* П. П. Сойкина (1913). На жаль, до сьогодні немає жодної україномовної богословської праці довідкового характеру, створеної кліром ПЦУ.

найважливішу функцію «*новоствореного патріархату*» як християнської церкви. Згідно ж із Біблійною енциклопедією архімандрита Никифора: *«Как все, спасшиеся от Всемирного потопа, спаслись единственно в ковчеге Ноевом, так и все, обретающие вечное спасение, обретают оно в единой Кафолической Церкви»*; *«Если Кафолическая Церковь, долженствующая обнять собою все народы во все времена, непогрешима и ей, собственно, принадлежат высокие обетования главы Церкви, который есть и Спаситель тела (Еф. V, 23), то для участия в Его спасении необходимо быть членом Его тела, необходимо принадлежать к Кафолической Церкви»*.

Наведене вище переконує, що лінгвістичне дослідження репрезентантів релігійного дискурсу далеко не вичерпується узвичаєними дослідницькими процедурами семантико-текстуального аналізу — дослідження такого спрямування слід здійснювати з оперттям на понятійний апарат та аксіологію відповідного віровчення, що уможливорює адекватне прочитання й, відповідно, повноту тлумачення конкретного текстового об'єкта. Як, приміром, доведено вище, співвіднесення лексикографічного й ідеологічного (православної ортодоксії) аспектів дає підстави кваліфікувати різнопланові несхвальні оцінки опонента як такі, що корелюють між собою, а семантику їхніх вербалізаторів — як гранично негативну (порівняно з тією, що актуалізується поза конфесійним контекстом), тож ідеологічно модифіковану.

Отже, на наше переконання, саме апелювання до прагматично-ідеологічного складника під час верифікації лінгвального матеріалу на предмет розпалювання релігійної ворожнечі й ненависті може посутньо вплинути на експертну оцінку тексту, уповаживши на висновок про його образливий або навіть дискредитаційний характер, останній же в унаочненому прикладі уґрунтовано сфокусованістю цих характеристик на відсутності тих засадничих чеснот у так званого нового патріархату, які апріорі детермінують будь-яку християнську церкву.

Надалі маємо на меті продовжити студії над мовою ворожнечі в річищі конфесійного / релігійно-публіцистичного дискурсу в аспекті вдосконалення методичних підходів дослідження.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій : Закон України від 20.08.2024 р. № 3894-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Арістова А. В. Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шляхи врегулювання : монографія. Київ, 2007. 336 с.
4. Розробка методики проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи у справах з розпалювання ворожнечі та нетерпимості на ґрунті національної належності і релігійних переконань : звіт про НДР / КНДІСЕ ; шифр ІІ.2.5-2021/3 ; № ДР 0121U109513. Київ, 2023. 153 с.